

NABOŽNE VOLJE OPĆENITO I NABOŽNE ZAKLADE (kann. 1299–1310)

Nikola ŠKALABRIN, Đakovo

Sažetak

Naslov IV. *Nabožne volje općenito i nabožne zaklade* Knjige V. Zakonika kanonskoga prava ima 12 kanona (kann. 1299–1310), koji se odnose na nabožne volje i nabožne zaklade. O nabožnim voljama govori se u kann. 1299–1302, a o nabožnim zakladama u kann. 1303–1307. Posljednja tri kanona (kann. 1308–1310) govore o mjerodavnoj vlasti s obzirom na nabožne volje i nabožne zaklade.

Nabožne volje i nabožne zaklade sačinjavaju dva načina sudjelovanja vjernika u ostvarenju crkvenih svrha. Za upotpunjenje njihovog pojma bitan je vjerski ili nadnaravni motiv. Prema tome, isključuje se svrha čistog čovjekoljublja. Nabožne volje su darovi vjernika bilo pravnim činom između živih bilo pravnim činom za slučaj smrti u korist crkvenih ili nabožnih svrha. Pojam nabožne zaklade je širok i obuhvaća različite pravne oblike (nabožne zaklade, zapise, djela i ustanove) usmjerene prema ostvarenju darova vjernika za vlastite svrhe Crkve. Nabožne su zaklade jedna vrsta nabožne volje, a mogu biti samostalne ili nesamostalne, već prema tome jesu li ili nisu osnovane kao pravne osobe.

Među novinama, koje je Zakonik uveo, nalaze se veoma široke ovlasti koje se priznaju dijecezanskim biskupima i ordinarijima s obzirom na smanjenje obveza nadodanih nabožnim svrhama, napose kada se radi o slavljenju misa.

Ključne riječi: nabožna volja, nabožna svrha, nabožna zaklada, samostalna nabožna zaklada, nesamostalna nabožna zaklada, dijecezanski biskup, ordinarij.

Uvod

Naslov IV., Knjige V. Zakonika (kann. 1299–1310) obuhvaća dvije stvari koje su se u prijašnjem Zakoniku odvojeno promatrale. Riječ je o nabožnim voljama (*piae voluntates*¹) i o nabožnim zakladama (*piae fundationes*). Neki su kritizirali

¹ Prevoditelji Zakonika kanonskoga prava preveli su latinske riječi: *piae voluntates* s »nabožne odredbe«. Držim da te riječi treba prevesti s »nabožne volje«, pa sam, stoga, promijenio i sam prijevod Naslova IV. *Nabožne volje općenito i nabožne zaklade*. V. B. NUIĆ, *Opće pravo Katoličke crkve. Priručnik uz novi Zakonik kanonskog prava*, KS, Zagreb, 1985., str. 420, latinski početak Naslova IV. *De piis voluntatibus*, prevodi s »Pobožne volje«. N. ŠKALABRIN, »Cr-

postavljanje nabožnih volja i nabožnih zaklada u Knjigu V. Zakonika, jer se doista čini da su izvan svog pravog mjesta. Tu poteškoću uočila je i sama skupina savjetnika na početku svog rada ustvrdivši da ne pripada crkvenom imovinskom pravu sve ono što se u nabožnim voljama i zakladama određuje. Ipak je odlučeno da se, zbog razloga tehničke naravi, nabožne volje i nabožne zaklade stave kao svojevrсни »dodatak« na kraj Knjige V. *Vremenita crkvena dobra*, jer su one u praksi tijesno povezane.²

Svakako treba priznati da je materija o nabožnim voljama i nabožnim zakladama cjelovitije obrađena nego u prijašnjem Zakoniku. Odredbe su prijašnjeg Zakonika o njima odvojeno raspravljale, kako se to jasno vidi iz samih kann. 1489–1494³; 1513–1517⁴ i 1489–1494⁵.

I u ovoj materiji postoje značajne *novine* od kojih ćemo spomenuti samo one najvažnije:

1. Jasnija i logičnija definicija nabožnih zaklada, u koje su uključene ne samo *nesamostalne zaklade*, nego i one *samostalne*, koje su se prije nazivale »crkvene

kveno-pravni položaj zadužbine Lajče Budanovića«, u: AA. VV., *Zbornik radova o biskupu Lajči Budanoviću*, uredio J. Temunović, Subotica, 2004., str. 75, spominje »nabožne volje« (*pieae voluntates*). Iste su latinske riječi postojale i u Zakoniku iz 1917. Tako se npr. u kan. 1515, § 1 spominju ordinariji kao izvršitelji svih nabožnih volja (*omnium piarum voluntatum*). A. CRNICA, *Priručnik kanonskoga prava Katoličke crkve*, Zagreb, 1945., str. 286, br. 925 B., tumačeći sadržaj kan. 515, spominje »nabožne odredbe«, a I. ROGIĆ, *Imovinsko pravo Katoličke crkve, Đakovo* (pro manuscripto), 1960., str. 41, »pobožne volje«.

² Usp. *Communicationes*, 5 (1973.), str. 101: »Piae voluntates simul cum piis foundationibus tractantur, quia in praxi intime connectuntur.«

³ Knjiga III. *Stvari* (*De rebus*), Dio V. *Nadarbine i ostale crkvene nezborne ustanove* (*De beneficiis aliisque institutis ecclesiasticis non collegialibus*), Naslov XXVI. *Druge nezborne crkvene ustanove* (*De aliis institutis ecclesiasticis non collegialibus*), u kann. 1489–1494 govori o bolnicama, sirotištima i sličnim ustanovama; o njihovom osnivanju i upravi; o odnosu prema mjesnom ordinariju; o ispravama utemeljenja; o promjenama njihova stanja, o čemu usp. A. CRNICA, *nav. dj.*, str. 281–282, br. 915–918; I. ROGIĆ, *nav. dj.*, str. 232–235; N. ŠKALABRIN, *nav. dj.*, str. 69–72.

⁴ Knjiga III. *Stvari*, Dio VI. *Vremenita crkvena dobra* (*De bonis Ecclesiae temporalibus*), Naslov XXVII. *Stjecanje crkvenih dobara* (*De bonis ecclesiasticis acquirendis*), u kann. 1513–1517 spominje darove za nabožne svrhe (*ad causas pias*); održavanje oblika propisanih građanskim zakonom kod posljednjih volja (*in ultimis voluntatibus*); volje vjernika koje se moraju veoma brižljivo (*diligentissime*) izvršiti; ordinarije kao izvršitelje svih nabožnih volja (*omnium piarum voluntatum*); dužnost klerika ili redovnika, koji povjerbeno (*fiduciarie*) primi dobra za nabožne svrhe, da o tome obavijestiti ordinarija; smanjenje, ublažavanje i zamjenu posljednjih volja, o čemu usp. A. CRNICA, *nav. dj.*, str. 286, br. 925; N. ŠKALABRIN, *nav. dj.*, str. 68–69.

⁵ Knjiga III. *Stvari*, Dio VI. *Vremenita crkvena dobra*, Naslov XXX. *Nabožne zaklade* (*De piis foundationibus*), u kann. 1544–1551 najprije daje definiciju nabožne zaklade, a potom prelazi na dužnosti mjesnog ordinarija u vezi s osnivanjem zaklada; tu se još spominje zakladna glavnica; popis obveza nastalih iz zaklada; smanjenje obveza koje opterećuju nabožne zaklade, o čemu usp. A. CRNICA, *nav. dj.*, str. 291–292, br. 940–944; N. ŠKALABRIN, *nav. dj.*, str. 72–74.

nezborne ustanove« (*instituta ecclesiastica non collegialia*) o kojima usp. kann. 1489–1494 prijašnjeg Zakonika.

2. Jedinstveno raspravljanje o nabožnim voljama i nabožnim zakladama, jer su one u praksi, kako smo već spomenuli, veoma povezane.

3. Priznavanje veće vlasti dijecezanskim biskupima i ordinarijima s obzirom na smanjenje obveza pridodanih nabožnim svrhama (*causae pie*) i s obzirom na misne obveze, u skladu s načelom subsidiarnosti zbog kojeg su potvrđene ovlasti u vezi s tom materijom dane u službenim dokumentima Svete Stolice izdanim »na vlastitu pobudu« (*Motu proprio*), kao što su *Pastorale munus* pape Pavla VI. od 30. studenog 1963.⁶ i *Firma in traditione* istoga pape od 13. lipnja 1974.⁷

1. Nabožne volje općenito

1.1. Pojam i vrste

Nabožna volja (*pia voluntas*) je bilo koja odluka o vlastitim dobrima, preko pravnog čina između živih ili preko pravnog čina koji vrijedi samo nakon smrti, za svrhe crkvenog karaktera, koje se tradicionalno zovu nabožne svrhe (*causae pie*). Izraz »nabožna volja« obdaren je različitim značenjima koja su međusobno tijesno povezana, jer označavaju bilo razloge nadnaravnog karaktera, koji pokreću na vršenje djela vjere i ljubavi, bilo sama djela koja se tako žele ostvariti, bilo ustanove koje si postavljaju takve djelatnosti.⁸ Novi Zakonik zadržava izraz »nabožna volja«, premda on izvan konteksta nije dostatno jasan. Stoga je bilo prijedloga da se umjesto njega uzme drugi izraz: »volja u crkvene svrhe« (*voluntas in fines Ecclesiae*), ali se zbog tradicije ostalo kod starog izraza. Pod nabožnim se voljama misli na davanje dobara u nabožne svrhe, a pod nabožnim se svrhama misli na crkvene svrhe.⁹

⁶ Usp. *Enchiridion Vaticanum*, vol. 2, br. 97–98.

⁷ Usp. *Enchiridion Vaticanum*, vol. 5, br. 534–543.

⁸ Usp. F. FELICIANI, »Cause pie, fondazioni pie (causae pie, fundationes pie)«, u: *Nuovo Dizionario di diritto canonico*, ur. C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, San Paolo, Milano, 1993., str. 142; F. FALCHI, »Le pie volontà«, u: AA.VV., *I Beni temporali della Chiesa*, LEV, Città del Vaticano, 1999., str. 167.

⁹ Usp. V. B. NUIĆ, *nav. dj.*, str. 420; A. TOMAC, *Rječnik Rimskog prava*, Informator, Zagreb, 1975., str. 414, koji ovako tumači *pie causae*: »(lat. *pius* – pobožan, svet, ovdje: dobrotvoran i causa – razlog, uzrok), zaklade postklasičnog doba osnivane u pobožne i dobrotvorne svrhe, kao što su: bolnice, sirotišta, crkve, samostani, skloništa za stare i nemoćne i sl. U početku su osnivači takvih ustanova upravljanje prepuštali Crkvi. Na kraju se pojavilo shvaćanje da takve institucije imaju mogućnost stjecanja nasljedstva (*ius hereditatis*), utjerivanja tražbina (*debita exigere*) i da odgovaraju vjerovnicima (*debitoribus respondere*).«

Tko po naravnom i kanonskom pravu može slobodno raspolagati svojim dobrima, može ta dobra ostaviti u nabožne svrhe (kan. 1299, § 1), pa prema tome, to može učiniti svaki subjekt koji je u stanju shvaćanja i htijenja (kan. 124–126), a nije podložan ograničenjima koja proizlaze iz zavjeta položenog u redovničkoj ustanovi (kan. 668).

Nabožne svrhe mogu biti crkvene i laičke. *Crkvena* je nabožna svrha ako dobra odgovaraju kriterijima o kojima se govori u kan. 1257, § 1, a povjerena su nekoj javnoj pravnoj osobi. *Laička* je nabožna svrha ako su dobra, premda su određena za neku nabožnu svrhu, povjerena fizičkim ili privatnim pravnim osobama.¹⁰

Dobra crkvenih nabožnih svrha podložna su propisima sadašnjeg Naslova IV. Knjige V. *Vremenita crkvena dobra*. Dobra laičkih nabožnih svrha uređuju se prema vlastitim statutima (kan. 1257, § 2), poštujući vlast ordinarija izvršitelja nabožnih volja (kan. 1301, § 1) koji, kao takav, ima pravo i dužnost bdjeti da se nabožne volje izvršuju, a drugi izvršitelji dužni su, pošto obave zadaću, ordinariju položiti račun (kan. 1301, § 2).

Smatra se da se nabožna volja sastoji od triju elemenata: 1. pobožnost (*pietas*) osobe koja svoja dobra ostavlja; 2. nadnaravna nakana; 3. nabožna svrha. Nije uvijek jasno smatraju li se sva ta tri navedena elementa uvijek nužnima, to jest isključuje li pomanjkanje jednog od njih postojanje nabožne volje.¹¹ Svakako valja naglasiti da se treći element, nabožna svrha, poistovjećuje sa svim oblicima apostolata i duhovne i materijalne pomoći u kojima se ostvaruje kršćanska ljubav, a ne samo u slavljenju svetih misa i drugih bogoštovnih čina.¹²

Nabožna se volja može ostvariti, kao što to kan. 1299, § 1 precizira, na dva načina: bilo pravnim činom »između živih« (*inter vivos*), koji je djelotvoran dok je još njegov darovatelj živ, bilo pravnim činom »za slučaj smrti« (*mortis causa*), koji će biti djelotvoran samo nakon njegove smrti. Tu je uvijek riječ o stjecanju od strane Crkve, ili bolje o stjecanju neke crkvene javne pravne osobe, u ime darežljivosti vjernika. U tom smo se smislu već pozvali na ovaj Naslov kad smo raspravljali o »primicima privatnoga prava«, među dragovoljnim darovima vjernika.

Nabožna volja između živih je ona koja ima učinak za vrijeme života njezina darovatelja, a redovito slijedi neposredno nakon postavljanja pravnog čina. Nabožna volja za slučaj smrti je ona kod koje se učinak odredbe ostvaruje nakon smrti njezina darovatelja. U slučaju pravnog čina »između živih« riječ je o da-

¹⁰ Usp. L. CHIAPPETTA, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, II., ED, Rim, 1996., str. 567, bilješka 1; F. FALCHI, *nav. dj.*, str. 168.

¹¹ Usp. F. FALCHI, *nav. dj.*, str. 168.

¹² Usp. L. MISTÒ, »I Beni temporalis della Chiesa (cann. 1254–1310)«, u: AA. VV., *Il Diritto nel mistero della Chiesa*, III., II. izd., ur. Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico, PUL, Rim, 1992., str. 409.

rovanju u strogom smislu, to jest posjedovanje neke stvari besplatno se prenosi od jednog subjekta na drugi, a da se ne zahtijeva neka naknada dok oba žive, te prihvatanjem od strane primaoca. U drugom slučaju, to jest u pravnom činu »za slučaj smrti«, riječ je o stjecanju preko takozvanih »posljednjih volja« (*ultimae voluntates*), koje se nalaze u oporuci: one imaju karakteristiku da se mogu opozvati sve do smrti darovatelja i samo u trenutku smrti postaju djelotvorne, dakako ako se prihvate.¹³

Darovanje je besplatan ugovor preko kojeg neka osoba, darovatelj, preko neke druge osobe, daroprimalca, prenosi vlastita dobra ili preuzima neku obvezu. Darovanje nastaje iz darežljivosti i slobode. Ukoliko je darovanje neka vrsta ugovora, ono se ravna, u kanonskom pravu, prema građanskom pravu pojedinih naroda (kan. 1290), osim ako se to protivi božanskom pravu ili ako što drugo određuje kanonsko pravo. Darovanje je, posebno pod vidom priloga, bilo slobodnih bilo zamoljenih, jedan od glavnih izvora preko kojih Crkva stječe dobra koja su joj prijeko potrebna za postignuće vlastitih svrha. Zakonik zahtijeva puno pravo od strane vjernika da daju vremenita dobra u korist Crkve (kan. 1261, § 1).¹⁴

Među oporučnim voljama uputno je precizirati pojmove nasljedstva, legata (zapisa) i povjerenog primanja. Nasljednik s nasljedstvom slijedi oporučitelja u svim aktivnim i pasivnim odnosima (prava i obveze), s obzirom na čitavu imovinu ili samo na neki njezin dio. Legat je posebna odredba zbog koje nasljednik slijedi pokojnika samo u aktivnom odnosu a može biti manje-više opterećen, upravo vezan (*legatus*), uvjetima. Crkva redovito nasljeđuje s naslova baštinika legata s obvezama bogoštovnog karaktera. S povjerenim primanjem prenosi se neko dobro nekoj drugoj osobi da bi ona postala naslovnik u korist trećih osoba; sustav se očito temelji na povjerenju koje darovatelj ima prema osobi kojoj nameće takvu obvezu.

Koliko god su svi ti čini »između živih« ili »za slučaj smrti« besplatni darovi, to jest darovi bez naknade, moguće je da darovatelj i oporučitelji zahtijevaju od uživalaca neku uslugu ili neku obvezu. Tipični je slučaj za to slavljenje svetih misa za pokoj duše. Ipak je narav tih obveza narav »sporednog zahtjeva«, koji čini darovatelj-oporučitelj onome koji je bio nadaren prigodom njegovog dragovoljnog darivanja: za ono što se steklo uzvrat nije obavezan.¹⁵

Kod tih dvaju načina ostvarenja nabožnih volja potrebno je praviti razliku. Kod čina »između živih« (npr. kod darovanja) moraju se obdržavati odredbe građanskoga prava koje proizvode iste učinke predviđene u odnosnim zakonodav-

¹³ Usp. L. MISTÒ, *nav. dj.*, str. 409–410; L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 568.

¹⁴ Usp. V. DE PAOLIS, »Donazione (Donatio)«, u: *Nuovo Dizionario di diritto canonico*, str. 433–434.

¹⁵ Usp. L. MISTÒ, *nav. dj.*, str. 410–411.

stvima (kan. 1290). Naprotiv, za čine određene da imaju učinak samo »za slučaj smrti«, to jest nakon smrti oporučitelja, to se obdržavanje, kad god je moguće, naprosto preporučuje (kan. 1299, § 2).¹⁶

1.2. Darovanje i oporuka u našem građanskom pravu

1. *Darovanje* je ugovor kojim jedna strana (darovatelj) dobrovoljno i besplatno prepušta drugoj strani (daroprimcu, obdareniku) neku imovinsku korist, a ova to prihvaća. Darovanje je u prvom redu ugovor, a to znači da je za perfekciju posla potreban prihvrat obdarenoga. Nikoga se ne može obdariti protiv njegove volje. Darovanje je besplatni pravni posao. To znači da se za činidbu ne traži, niti se može tražiti protučinidba. Darovanje može biti ili konsenzualni ili realni ugovor.

Kao objekt darovne činidbe mogu se u prvom redu javljati stvari i to sve stvari, sadašnje i buduće, ali i različita prava.

Kod pitanja *oblika* darovnog ugovora treba paziti na to radi li se o konsenzualnom darovanju (darovanje bez prave predaje), ili se pak radi o realnom darovanju. Kod konsenzualnih je darovanja (obećanje darovanja) akt sklapanja ugovora vremenski odvojen od akta ispunjenja. Za takvo se darovanje traži oblik javnobilježničkog akta. Naprotiv, kod realnog se darovanja u kojem akt ispunjenja slijedi neposredno iz akta sklapanja, u načelu ne traži određeni oblik. No ako je riječ o darovanju nekretnina, potreban je pisani oblik.

Darovanja ima *više vrsta*. Ovdje spominjemo samo darovanje među živima i darovanje za slučaj smrti. Darovanje *među živima*: kod tog je ugovora osnovno da se ispunjenje dužne činidbe treba dogoditi za života darovatelja. Darovanje *za slučaj smrti*: kod tog je ugovora bitna karakteristika da se darovanje ima ispuniti tek nakon smrti darovatelja. Budući da je tu već po samom karakteru darovanja nužno odvojen akt sklapanja od akta ispunjenja, za to je darovanje potreban oblik javnobilježničkog akta.¹⁷

2. *Oporuka* je razredba posljednje volje kojom ostavitelj raspolaže svojom imovinom za slučaj smrti. Oporuku, prema Zakonu o nasljeđivanju, može sastaviti svaka fizička osoba ako je navršila 16 godina života i sposobna je za rasuđivanje.

S obzirom na *karakteristike* oporuka je jednostrani pravni posao. Za *valjanost* oporuke ne treba ničiji pristanak. Dovoljna je jednostrana izjava volje oporučitelja.

¹⁶ Usp. F. FELICIANI, *nav. dj.*, str. 143; L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 567–568.

¹⁷ Usp. M. VEDRIŠ – P. KLARIĆ, *Građansko pravo. Opći dio, stvarno, obvezno i nasljedno pravo*, četvrto izdanje, Narodne Novine, Zagreb, 2000., str. 485–486.

Oporuka je *strogo osobni posao*. To znači da oporuku mora praviti oporučitelj osobno, a ne može je praviti ni preko zastupnika ni preko punomoćnika.

Oporuka je *strogo formalan posao*. Propis određuje oblike u kojima se oporuka može i mora praviti i od toga nema odstupanja.

Oporuka je također *opoziv posao*. To slijedi već iz samog pojma oporuke, u kojem se naglašava da je to razredba *posljednje volje*. Ostavitelj se ne može odreći prava da oporuku opozove. Kad bi ipak u oporuci bila navedena klauzula kojom se ostavitelj odriče prava da svoju oporuku bilo kada opozove, takva bi se klauzula smatrala *pro non scripto* – kao da nije dodana.

Naš Zakon o nasljeđivanju poznaje nekoliko *vrsta* oporuka. Oporuka može biti privatna ili javna.

Privatna je ona oporuka koju pravi sam oporučitelj bez prisustva javnih tijela ili tijela koja u danom slučaju nastupaju kao javna tijela. Privatna oporuka može biti: *vlastoručna* (holografška); *pisana oporuka pred svjedocima* (alografška) ili *usmena oporuka pred svjedocima*.

Javna je ona oporuka koja je načinjena uz sudjelovanje javnih tijela, a može biti: *sudska* – pravljen u sudu pred sucem; *diplomatska* – načinjena u inozemstvu pred našim diplomatskim ili konzularnim predstavnikom; *vojna oporuka* – sastavljena pred zapovjednikom satnije ili drugim zapovjednikom istog ili višeg ranga; *oporuka sastavljena na brodu* pred zapovjednikom broda; *međunarodna oporuka*.

Redovita je oporuka ona koja se može praviti u svakoj prilici. Oblik redovite oporuke je strog, a rok valjanosti neograničen. Redovite su oporuke: privatne pisane oporuke, sudske oporuke, diplomatske oporuke i međunarodne oporuke.

Izvanredna oporuka je ona koja se pravi u izvanrednim prilikama. Te izvanredne okolnosti mogu biti *objektivne* (rat, požar, poplava, itd.) ili *subjektivne* (bolest, velika udaljenost od naseljenih mjesta, itd.). Izvanredna je oporuka po obliku obično blaža, ali je njezin rok valjanosti ograničen.

Osnovni je *oblik* oporuke, po našem Zakonu o nasljeđivanju, *pisana oporuka*. Redovita pisana privatna oporuka može biti ili holografška ili alografška.

Vlastoručna (holografška) oporuka jest ona koju je oporučitelj sam vlastoručno napisao i vlastoručno potpisao. Za takvu oporuku nisu potrebne nikakve druge formalnosti. Ne treba nikakva ovjera potpisa ili slično. Za valjanost takve oporuke nije potrebno da se na njoj stavi datum. Istina, datiranje nije potrebno, ali je korisno. Po datumu se npr. može najlakše utvrditi koja je oporuka ranija, a koja kasnija, ako je oporučitelj ostavio nekoliko oporuka. Posebno naglašavamo da vlastoručna oporuka mora biti pisana *vlastitom* rukom (rukopis). Prema tome, oporuka pisana pisačim strojem i vlastoručno potpisana ne samo da nije vlastoručna oporuka, nego u ovom slučaju *uopće i nije oporuka*.

Pisana oporuka pred svjedocima (alografska) jest ona oporuka koju može načiniti samo oporučitelj koji zna čitati i pisati i u danom trenutku može čitati i može pisati. Za tu je oporuku potrebno da je netko drugi napiše po diktatu oporučitelja. Oporučitelj mora tako napisanu ispravu *potpisati pred dva svjedoka* izjavljujući da je akt koji potpisuje njegova oporuka. Nakon te izjave i potpisa oporučitelja i svjedoci stavljaju svoje potpise. Kod te oporuke treba voditi računa da oba svjedoka budu istodobno prisutna, jer ako se ne poštuje taj zahtjev, oporuka je nevaljana.

Među pisane oporuke spadaju još: sudska oporuka, međunarodna oporuka, usmena oporuka, oporuka na hrvatskom brodu i vojnička oporuka.¹⁸

1.3. Mjerodavnost Crkve: kan. 1299, §§ 1–2

Promatrajući narav nabožnih volja koja je usmjerena prema vlastitim svrhama Crkve, Crkva nad njima zadržava vlastitu mjerodavnost, isključujući građansko zakonodavstvo, premda ga prihvaća kad je riječ o ugovorima (kan. 1290). To isključenje građanskog zakonodavstva napose se odnosi na sposobnost subjekta i na formalnosti čina.

1. *Sposobnost subjekta* ovisi samo o naravnom i kanonskom pravu. Dosljedno tome, tko po naravnom i kanonskom pravu može slobodno raspolagati svojim dobrima, može ta dobra ostaviti u nabožne svrhe (*causae piae*), bilo pravnim činom između živih bilo pravnim činom za slučaj smrti (kan. 1299, § 1), pa i onda ako građanski zakon niječe takvu vlast. Za naravno pravo nužna je sposobnost razuma i volje. Prema kanonskom pravu zavjetovani redovnik, koji se posve odrekao svojih dobara, nema više sposobnosti stjecanja i posjedovanja bilo kojeg imovinskog dobra (kan. 668, § 5).

2. Kod nabožnih volja veoma su važne *formalnosti čina*, to jest obdržavanje propisa građanskoga prava. Kanon promatra samo nabožne volje učinjene »u korist Crkve«, to jest u korist njezinih vlastitih svrha, i to pravnim činom između živih ili pravnim činom za slučaj smrti. Stoga kanon s jedne strane određuje da se, ako je moguće, obdržavaju propisi građanskoga prava da bi se izbjegla moguća osporavanja i razmirice, a s druge se strane poziva na obvezu baštinika da su dužni ispuniti volju oporučitelja, pa i u slučaju ako su propisi građanskoga prava zbog bilo kojeg razloga zanemareni (kan. 1299, § 2). U toj pretpostavci, građanski zakon ne oslobađa od kanonske obveze, osim ako je riječ o naravnom pravu. To je slučaj zakonskog ili nužnog dijela ostavštine koji po naravnom pravu pripada djeци, a koji otac očito ne bi smio zanemariti. Ako bi netko ipak učinio takvu nabožnu

¹⁸ Usp. M. VEDRIŠ – P. KLARIĆ, *nav. dj.*, str. 677–683.

volju, kojom bi očito povrijedio naravno pravo, njegova djeca, isključena iz baštine svoga oca na jedan takav očito nepravedan način, nemaju nikakvu obvezu da ispune volju oporučitelja.¹⁹

Kanonsko uređenje s kan. 1299, § 1 određuje da je sposobnost raspolaganja vlastitim dobrima u korist Crkve uređeno samo naravnim i kanonskim pravom, bilo da je riječ o odluci donesenoj pravnim činom »između živih« bilo pravnim činom »za slučaj smrti«. Naprotiv, što se tiče propisa koji se trebaju obdržavati kod odredaba »između živih«, u nauku se raspravljalo može li se neki dar, lišen potrebnih propisa koje građansko pravo traži, smatrati valjanim u kanonskom pravu. Općenitiji je nauk bio za niječan odgovor. Razlog je bio taj što je kanonsko zakonodavstvo prihvaćalo građanske zakone u materiji ugovora. Nije postojala nijedna kanonska odredba koja bi ukinula to načelo, osim odredaba za sposobnost raspolaganja i za prijeko potrebne propise za čine »za slučaj smrti«. Stoga su darovi ulazili u opće načelo kanonizacije građanskog zakona. Ako su darovi bili lišeni propisa prijeko potrebnih za valjanost, bili su lišeni snage i u kanonskom pravu. Može se reći da je taj nauk danas praktično siguran, na temelju kann. 1290 i 1299. Naprotiv, za darove »za slučaj smrti«, pomanjkanje propisa koje zahtijevaju građanski zakoni, ne lišava ih njihove snage. Dosljedno tome, »moraju se baštinići podsjetiti na obvezu da su dužni ispuniti volju oporučitelja« (kan. 1299, § 2). Osobe čija je to dužnost – napose ordinarij o kojem govori kan. 134, § 1 – po sebi su obvezne podsjetiti baštinike na njihovu obvezu, osim ako je opomena posve beskorisna ili ako je neprikladna zbog nekih posebnih pastoralnih razloga.²⁰

U nacrtu koji je izradila radna skupina o vremenitim crkvenim dobrima, obveza baštinića bila je kvalificirana kao obveza *ex iustitia*, ali je većina radne skupina smatrala da je taj izraz prestrog te je s pravom ispušten u konačnom tekstu.²¹

Upraviteljima je dopušteno davati darove samo u svrhe pobožnosti ili kršćanske dobrotvornosti, i to u granicama redovitog upravljanja i samo od pokretnih dobara, koji ne pripadaju osnovnoj imovini (kan. 1285). Upravitelji ne mogu odbiti darove darovane Crkvi, osim zbog opravdanog razloga i, kad god se radi

¹⁹ Naše građansko pravo u nužnom nasljednom pravu donosi pojam nužnog dijela. Oporučitelj može u načelu potpuno slobodno raspolagati svojom imovinom za slučaj smrti. Stoga se vrlo lako može dogoditi da on oporučenim odredbama liši nasljednog prava svoje bliže srodnike. Zato se u svim pravima kao korektura oporučne slobode javlja tzv. *nužno* nasljedno pravo: »Nužno nasljedno pravo je skup pravnih pravila kojima se određuje krug osoba kojima je oporučitelj dužan ostaviti određeni dio svoje imovine« (M. VEDRIŠ–P. KLARIĆ, *nav. dj.*, str. 691).

²⁰ Usp. L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 568–569.

²¹ Usp. *Communicationes*, 12 (1980.), str. 429: »Nonnulli conquesti sunt eo quod in § 2 dicatur obligationem adimplendi testatoris voluntatem heredes tenere 'ex iustitia': quae assertio nimis rigida videtur. Consultores hanc suggestionem recipiunt et concordant ut deleantur verba 'ex iustitia'.«

o stvarima od veće važnosti, s ordinarijevim dopuštenjem, prema odredbi kan. 1267, § 2.²²

1.4. Izvršavanje volja vjernika: kan. 1300

Kan. 1267, § 3 potvrđuje opće načelo: »Darovi koje vjernici daju u određenu svrhu mogu se upotrijebiti samo u tu svrhu.« Stoga ne iznenađuje što normativa Zakonika, koja se odnosi na nabožne volje, želi prije svega da se volje vjernika, ako se jednom zakonito prihvate, *veoma brižno (diligentissime)* izvrše, pa i što se tiče posebnih načina upravljanja i uporabe dobara koju su eventualno odredili njihovi začetnici, uz obdržavanje propisa kan. 1301, § 3 kojim se zaštićuje pravo ordinarija (kan. 1300).²³

1.5. Ordinarij kao izvršitelj nabožnih volja: kan. 1301, §§ 1–3

Na temelju stare tradicije, utemeljene na vjerskoj i crkvenoj svrsi nabožnih volja, ordinarij je *izvršitelj (exsecutor)* svih nabožnih volja, kako onih za slučaj smrti tako i onih između živih (kan. 1301, § 1). Riječ je o »rođenom izvršitelju« (*exsecutor natus*).²⁴

Prema tom pravu:

1. Ordinarij može i mora bdjeti, osobno ili preko drugih (kan. 137) služeći se i pohodom, da se nabožne volje izvršuju bez obzira kojim su osobama ili ustanovama one povjerene, ne isključujući ni privatna društva (kan. 325, § 2). Ordinarija redovito obvezuje zadaća bdijenja nad nabožnim voljama, ali tu njegovu zadaću ne smijemo pobrkati s vlastitim mjerodavnostima oporučnog izvršitelja kojega predviđa građanski zakon²⁵;

2. Svi ostali izvršitelji bez obzira na njihovu službu ili autoritet, dužni su, pošto obave zadaću, ordinariju položiti račun (kan. 1301, § 2);

3. Pravo ordinarija da bude izvršitelj svih nabožnih volja je takvo da ga ni sam oporučitelj ne može staviti izvan snage. Stoga »ako su odredbama posljednje

²² Usp. V. DE PAOLIS, *nav. dj.*, str. 434.

²³ Usp. L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 569–570; G. FELICIANI, *nav. dj.*, str. 143.

²⁴ Usp. L. MISTÒ, *nav. dj.*, str. 412; F. FALCHI, *nav. dj.*, str. 194–199.

²⁵ Ostavitelj može oporukom odrediti jednu ili više osoba za izvršitelje oporuke. Njihova je osnovana dužnost postarati se da oporuka bude izvršena po oporučiteljevoj volji, što napose uključuje čuvanje ostavine, upravljanje njome, isplatu dugova i zapisa (usp. M. VEDRIŠ – P. KLARIĆ, *nav. dj.*, str. 686).

volje dodana ograničenja protivna ovom ordinarijevom pravu, neka se smatra kao da nisu ni postavljena« (kan. 1301, § 3).²⁶

Ništa ne priječi da oporučitelj odredi druge izvršitelje. U tom slučaju ordinarij ostvaruje svoju dužnost na neizravan način, da tako kažemo, vršeći pravo-obvezu bdijenja, pa i preko pohoda, nad načinima izvršavanja nabožnih volja te provjeravajući odnosni račun koji mu se mora položiti.²⁷

1.6. Mjerodavnost ordinarija i povjerena dobra: kan. 1302, §§ 1–3

1. Ordinarijevu bdijenju podložna su *povjerbeno primljena dobra* u nabožne svrhe, to jest dobra koja neka osoba prima, bilo pravnim činom²⁸ između živih bilo oporukom (pravnim činom za slučaj smrti), uz obvezu da ih uporabi za posebne vjerske ili crkvene svrhe. Bilo tko – klerik, redovnik ili laik, a ne samo »klerik ili redovnik«, kako je to bilo određeno u prijašnjem Zakoniku (kan. 1516, § 1) – povjerbeno primi takva dobra, pokretna ili nepokretna, mora o toj povjerbi obavijestiti ordinarija i navesti mu sva takva pokretna i nepokretna dobra s pridodanim obvezama. Ako darovatelj to *izričito i posve (expresse et omnino)* zabrani, povjerenik ne smije primiti povjerbu (§ 1). Ako zabrana nije postavljena u tako strogom smislu, može se smatrati kao da nije niti postavljena, analogno slučaju opisanom u kan. 1301, § 3.

2. Ordinarij od svoje strane mora tražiti da se povjerena dobra sprema *na sigurno (in tuto)*. Isto tako, prema odredbi kan. 1301, ordinarij mora bdjeti nad izvršenjem nabožne volje (§ 2).

3. Kad je riječ o povjerenim dobrima predanim nekom članu redovničke ustanove ili družbe apostolskoga života, ordinarij izvršitelj nabožnih volja *ex iure*, koji mora biti točno obaviješten s obzirom na dobra i obveze, određuje se prema namjeni dobara:

a) ako su dobra namijenjena nekom mjestu ili biskupiji ili njihovim stanovnicima ili za pomaganje nabožnih svrha, ordinarij, o kojem se govori u §§ 1 i 2, mjesni je ordinarij (kan. 134, § 2);

b) u protivnom slučaju, to je viši poglavar u kleričkoj ustanovi papinskoga prava i u kleričkim družbama apostolskoga života papinskoga prava ili vlastiti ordinarij istog člana u drugim redovničkim ustanovama (§ 3).²⁹

²⁶ Usp. L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 570–571.

²⁷ Usp. G. FELICIANI, *nav. dj.*, str. 143.

²⁸ Prevoditelji su u kan. 1302, § 1 latinske riječi *per actum* preveli s »pravnim poslom«, a prije toga su uvijek prevodili »s pravnim činom«, o čemu usp. kann. 1299, § 1 i 1300.

²⁹ Usp. L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 571–572.

Opasnost da se nabožne volje ne izvrše veoma je velika kod povjerenog primanja dobara koje se ima kada oporučitelj dodijeli dobra nekoj osobi svoga povjerenja da s njima upravlja i da ih namijeni za određene svrhe. Dosljedno tome, kanonski se zakonodavac pobrinuo time što je predvidio hitne i dalekosežne kontrole nad radom povjerenika. Naime, povjerenik mora obavijestiti ordinarija o zadaći koju je preuzeo, naznačivši sva primljena pokretna i nepokretna dobra i pridodane obveze. Ordinarij ima, od svoje strane, obvezu zahtijevati da se povjerenjena dobra sprema na sigurno a isto tako bdjeti nad izvršenjem nabožne volje, kako to predviđa već spomenuti kan. 1301, § 1.

Zakonik smatra da je ta dužnost ordinarija toliko važna da isključuje i mogućnost da volja samog oporučitelja spriječi njezino vršenje. Doista, kan. 1301, § 3 određuje da se ograničenja protivna ordinarijevu pravu smatraju kao da nisu ni postavljena, a kan. 1302, § 1 zabranjuje povjereniku primanje povjerbe, ako mu darovatelj izričito i posve zabrani da o tome obavijesti ordinarija.

Na prvi pogled može izgledati da su te odredbe dosta stroge. Treba ipak naglasiti da je zahvat ordinarija usmjeren ne samo na osiguranje izvršenja volje oporučitelja, nego i na jamčenje da će dobra koja je netko stvarno darovao i biti uložena na koristan način za poslanje Crkve.³⁰

2. Nabožne zaklade: kann. 1303–1307

2.1. Pojam i vrste: kan. 1303, § 1

Nabožne se volje često ostvaruju u ustanovi nabožnih zaklada, to jest u ustanovama skupnosti imovinskih dobara koja su određena da svojim prihodima osiguraju postignuće određene svrhe. Stoga među nabožnim svrhama posebnu važnost imaju *nabožne zaklade (piae foundationes)*.³¹ Nabožne se zaklade sastoje od gospodarskih dobara, pokretnih ili nepokretnih, koja su određena za svrhe navedene u kan. 114, § 2: djela pobožnosti, apostolata ili dobrotvornosti, bilo duhovne bilo vremenite.

Postoje dvije vrste nabožnih zaklada: samostalne i nesamostalne nabožne zaklade.

1. *Samostalne nabožne zaklade (piae foundationes autonomae)* – koje prijašnji Zakonik naziva »crkvene nezborne ustanove«³² – jesu skupnosti stvari namije-

³⁰ Usp. G. FELICIANI, *nav. dj.*, str. 143.

³¹ V. B. NUIĆ, *nav. dj.*, str. 420–425 latinsku riječ *foundationes* prevodi sa »zadužbine«. Zadužbina je ono što se čini za dušu od: *za-duš-bina*. Više o dilemi: zadužbina ili zaklada, vidi kod N. ŠKALABRIN, *nav. dj.*, str. 65–67.

³² Usp. A. CRNICA, *nav. dj.*, str. 281–282, br. 915, koji o nezbornim crkvenim ustanovama kaže da su to pravna bića, koja služe za iskazivanje milosrđa i kršćanske ljubavi siromasima i potrebn-

njene za svrhe pobožnosti, apostolata ili dobrotvornosti (kan. 114, § 2), a koje je mjerodavan autoritet osnovao kao pravne osobe (kan. 1303, § 1, br. 1).

2. *Nesamostalne nabožne zaklade (piae foundationes non autonomae)* jesu vremenita dobra dana na bilo koji način nekoj javnoj pravnoj osobi uz obvezu da se kroz duže vrijeme (*in diuturnum tempus*), koje treba odrediti krajevno pravo, iz godišnjih prihoda slave mise ili obavljaju drugi unaprijed određeni crkveni obredi ili na drugi način postignu svrhe pobožnosti, apostolata ili dobrotvornosti, o kojima se govori u kan. 114, § 2 (kan. 1303, § 1, br. 2).

Pravna osobnost samostalne nabožne zaklade može biti *javna* ili *privatna*. Iz toga slijedi da su dobra ili stvari javne samostalne nabožne zaklade crkvena dobra i njima se upravlja osim kanonima Zakonika i njezinim statutom prema kan. 1257, § 1, a dobra ili stvari privatne samostalne nabožne zaklade nisu crkvena dobra i njima se upravlja prema njezinu statutu uz određeni odnos prema normativi Zakonika (kan. 1257, § 2).³³ Ipak, kanonski gledano, pod samostalnim nabožnim zakladama podrazumijevaju se samo one kojih su dobra povjerena crkvenim javnim pravnim osobama.³⁴

Element koji ustrojava skupnost dobara nesamostalne nabožne zaklade odgovara u određenom smislu elementu samostalnih nabožnih zaklada. Naime, i kod nesamostalnih nabožnih zaklada postoji mnogostrukost vremenitih dobara ili stvari, koja posjeduje neku skupnost; postoje iste svrhe i sredstva za njihovo postignuće. Ono što im nedostaje jest *formalni element*: odluka mjerodavnog autoriteta koji uzdiže skupnost dobara u crkvenu pravnu osobu.

Zanimljivo je zamijetiti kako skupnost dobara ili stvari neke nesamostalne nabožne zaklade izričito isključuje duhovna dobra: da bi se ona osnovala i povjerala nekoj pravnoj osobi ta dobra moraju biti samo vremenita dobra (*bona temporalia*), što nije slučaj kod neke samostalne zaklade na temelju kan. 115, § 3, gdje se spominju bilo duhovna bilo tvarna dobra ili stvari. Osim toga, nesamostalna nabožna zaklada mora biti isključivo javna (dodijeljena nekoj javnoj pravnoj osobi), tako da dobra, koja su joj jednom darovana, postaju crkvena dobra i slijede već spomenutu normativu iz kan. 1257, § 1.³⁵

ma. Može ih ustanoviti crkvena vlast, i tada su crkvene ustanove, a mogu ih ustanoviti i svjetovne osobe, pa su tada svjetovne ustanove. Takve su ustanove: bolnice, sirotišta, popravilišta, itd.

³³ Usp. P. G. MARCUZZI, »Le fondazioni pie«, u: AA. VV., *I Beni temporalia della Chiesa*, str. 225.

³⁴ Usp. *Communications*, 5 (1973.), str. 102: »Piarum foundationum definitio, data in can. 1544, expresse restringitur ad bona temporalia alicui personae canonicae publicae donata«; usp. i L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 567, bilješka 1.

³⁵ Usp. P. G. MARCUZZI, *nav. dj.*, str. 230–231.

Budući da su samostalne nabožne zaklade pravne osobe, one su same po sebi trajne, u smislu kan. 120. Nesamostalne nabožne zaklade nemaju trajni karakter, nego traju neko duže vrijeme koje treba odrediti krajevno pravo.³⁶

Na građanskom se području pravne osobe mogu podijeliti u četiri osnovne vrste: pravne osobe javnog prava; pravne osobe privatnog prava; korporacije i zaklade.

Zaklada je za određenu svrhu namijenjena imovinska masa kojoj je pravnim poretkom priznata pravna sposobnost. Zakladom upravljaju fizičke osobe, ali je dominantni element supstrata (temelja) njezine pravne osobnosti upravo sama imovinska masa. Zaklada se osniva ili aktom državne vlasti, ili pak pravnim poslom koji poduzima bilo fizička bilo pravna osoba. Od zaklade kao zasebnog pravnog subjekta, koja se naziva i *samostalnom zakladom*, valja razlikovati nalog oporučitelja kojim ostavlja dio ili cijelu ostavinu već postojećoj pravnoj osobi da je koristi za ostvarenje neke dopuštene svrhe, npr. za zbrinjavanje i školovanje siročadi. Takva je oporučna odredba po svojoj pravnoj naravi nalog ili modus, a imovinska masa koja je ušla u imovinu postojeće pravne osobe naziva se *nesamostalnom zakladom*. Nesamostalna zaklada nije pravna osoba. *Fundacija* se razlikuje od zaklade samo po tome što se osniva za razdoblje ne dulje od pet godina.

Zaklada se može osnovati u različite, općekorodne i dobrotvorne *svrhe*. Svrha se određuje aktom zakladnika. Osnivanje, ustrojstvo, djelatnost, nadzor i prestanak zaklada uređeni su Zakonom o zakladama i fundacijama.³⁷

2.2. *Namjena dobara nesamostalne nabožne zaklade: kan. 1303, § 2*

Ako su dobra nesamostalne nabožne zaklade bila povjerena pravnoj osobi podložnoj dijecezanskom biskupu, moraju se, pošto istekne vrijeme:

1. namijeniti za ustanovu o kojoj se govori u kan. 1274, § 1, to jest za uzdržavanje klerika koji služe u korist biskupije, osim ako je utemeljitelj izričito odredio što drugo;

2. ako se ne namijene za tu ustanovu, dobra pripadaju samoj pravnoj osobi (kan. 1303, § 2), kojoj su bila povjerena.

Ako su dobra nesamostalne nabožne zaklade bila povjerena nekoj pravnoj osobi koja nije podložna dijecezanskom biskupu, npr. nekoj ustanovi posvećenoga života ili družbi apostolskoga života,³⁸ pripadaju spomenutoj pravnoj osobi, osim ako je utemeljitelj izričito odredio što drugo.

³⁶ Usp. L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 572; G. FELICIANI, *nav. dj.*, str. 144.

³⁷ Usp. M. VEDRIŠ – P. KLARIĆ, *nav. dj.*, str. 52–54.

³⁸ Usp. *Communicationes*, 12 (1980.), str. 431–432.

2.3. Trajnost nesamostalne nabožne zaklade

U prijašnjem Zakoniku, nesamostalne nabožne zaklade, nazvane jednostavno »zaklade« (kan. 1544, § 1), mogle su se osnivati bilo *trajno* (*in perpetuum*) bilo *za duže vrijeme* (*in diuturnum tempus*). U novom se Zakoniku nesamostalne nabožne zaklade osnivaju samo za duže vrijeme, koje treba odrediti krajevno pravo (kan. 1303, § 1, br. 2). Tako je odlučio zbor savjetnika na početku svog rada zbog progresivne opće devalvacije dobara.³⁹

U kasnijem se svom radu zbor savjetnika vratio na odredbu prijašnjeg Zakonika. Tada se predlagalo da se nesamostalne nabožne zaklade mogu osnivati i trajno i za duže vrijeme, premda je Komisija prije prihvatila mišljenje da ne treba dopustiti osnivanje nesamostalnih nabožnih zaklada trajno, zbog progresivne opće devalvacije dobara. Međutim, zrelije ispitavši stvar, Komisija je zaključila da nije prikladno zabraniti onima koji bi željeli ustanoviti nesamostalnu nabožnu zakladu trajno. Da bi se prevladale teškoće, koje mogu proizaći iz takvih zaklada, krajevno pravo može odrediti prikladne uvjete za njihovo osiguranje snagom kan. 50.⁴⁰

Konačno, na sjednici održanoj 15. studenoga 1979. godine, ponovno je odlučeno da se nesamostalne nabožne zaklade mogu osnivati samo za duže vrijeme. Tada su mnogi sugerirali da se ne nameću obveze trajno, jer su današnje gospodarske okolnosti takve da se teško mogu imati stabilni prihodi da bi se obveze trajno nametnule. Svi su savjetnici, osim jednoga, prihvatili i odobrili tu sugestiju.⁴¹

Imajući u vidu put (*iter*) nastanka kan. 1303, § 1, br. 2, kao i razloge, koji baš nisu dovoljno čvrsti, a koji su naveli savjetnike da odrede privremenost nesamostalnih nabožnih zaklada, L. Chiappetta smatra da spomenuta odredba nema apsolutnu vrijednost i da dijecezanski biskup, kao i ordinariji redovničkih ustanova i društava apostolskoga života, mogu u posebnim slučajevima odobriti osnivanje nesamostalnih nabožnih zaklada i trajno, uz izričitu klauzulu da se, u slučaju devalvacije dobara koji čine nabožnu zakladu, samim tim odnosne obveze smanjuju proporcionalno devalvaciji.⁴² To mišljenje oštro kritizira P. G. Marcuzzi koji naglašava da je volja studijske skupine, a što je još važnije, volja zakonodavca odlučno protiv trajnih nesamostalnih nabožnih zaklada tako da nalaže krajevnom pravu da odredi dužinu trajanja i ništa ne određuje o trajnim nesamostalnim nabožnim zakladama. Stoga ovdje vrijedi osnovno načelo: *ubi lex voluit dixit, ubi noluit tacuit*.⁴³

³⁹ Usp. *Communicationes*, 5 (1973.), str. 102.

⁴⁰ Usp. *Communicationes*, 9 (1977.), str. 273.

⁴¹ Usp. *Communicationes*, 12 (1980.), str. 431.

⁴² Usp. L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 573.

⁴³ Usp. P. G. MARCUZZI, *nav. dj.*, str. 233–234.

Krajevnom je pravu prepušteno da odredi trajnost nesamostalne nabožne zaklade. Izraz *krajevno pravo* u strogom se smislu odnosi na autoritet koji ima zakonodavnu vlast: dijecezanski biskup (kan. 391, § 1), krajevni sabori (kan. 445), generalni kapituli kleričkih redovničkih ustanova papinskoga prava (kan. 596, § 2) i kleričkih družba apostolskoga života papinskoga prava (kan. 732). Budući da je riječ o darovanju dobara nekoj javnoj pravnoj osobi, koja po svojoj definiciji djeluje u ime Crkve (kan. 116, § 1), smatramo da je i sama javna pravna osoba ta koja treba odrediti krajevno pravo s obzirom na trajanje nesamostalne nabožne zaklade upravo zato što postaje odgovorna za nju. Autori su u prošlosti izraz »za duže vrijeme« različito shvaćali. Uglavno je to u početku bilo vremensko razdoblje od 50 godina, a kasnije i 40, 30, 20, 10, pa čak i 5 godina.⁴⁴

Konačno ostaje problem nesamostalnih nabožnih zaklada koje su osnovane trajno prije stupanja na snagu Zakonika iz 1983. Na temelju općih načela te zaklade i dalje ostaju trajne, jer utemeljitelj ima stečeno pravo na ispunjenje svoje volje (kan. 4).

2.4. *Prihvaćanje nabožne zaklade: kan. 1304, §§ 1–2*

U postupku koji dovodi do osnivanja neke nabožne zaklade, nakon očitovanja volje utemeljitelja slijedi prihvaćanje od strane unaprijed određene pravne osobe.

1. U kan. 1304, § 1 riječ je o *nesamostalnoj* nabožnoj zakladi kako to proizlazi iz konteksta samog kanona. Da neka javna pravna osoba prihvati takvu zakladu, nužno je, i to za valjanost (*valide*), napismeno dano ordinarijevo dopuštenje. Prije davanja spomenutog dopuštenja, ordinarij mora radi razboritosti obdržavati neke formalnosti. Stoga on treba:

a) zakonito utvrditi da pravna osoba može ispuniti kako nove obveze koje treba preuzeti tako i one već preuzete;

b) osobito pripaziti da prihodi u svemu odgovaraju pridodanim obvezama, prema običaju svakog pojedinog mjesta ili kraja.

Kada je riječ o ustanovi *samostalnih* nabožnih zaklada, primjenjuje se kan. 114, § 3: »Mjerodavna crkvena vlast neka dade pravnu osobnost samo onim skupnostima osoba ili stvari koje uistinu nastoje oko korisne svrhe i koje, kada se sve točno prosudi, imaju sredstva za koja se predviđa da bi mogla biti dovoljna da se postigne postavljena svrha.«

2. Kan. 1304, § 2 odnosi se kako na samostalne nabožne zaklade, koje se trebaju *osnovati*, tako i na nesamostalne nabožne zaklade, koje treba *prihvatiti*. U oba se slučaja određivanje ostalih uvjeta prepušta krajevnom pravu. Detaljnije

⁴⁴ Usp. *isto*, str. 235–236.

uvjete može odrediti i mjerodavni ordinarij u činu osnutka ili prihvata zaklade u dogovoru s njezinim utemeljiteljem.⁴⁵

2.5. *Pohrana novca i pokretnih dobara: kan. 1305*

Prva zaštitna mjera koja se mora poduzeti s obzirom na novac i pokretna dobra (vrijednosni papiri, dionice i sl.), doznačena kao zakladna glavnica, jest mjera *pohrane* na sigurno mjesto (*in loco tuto*), s izričitim i pojedinačnim spominjanjem odnosnih obveza, sa svrhom da se taj novac ili vrijednost pokretnih dobara čuvaju i da se što prije pomno i korisno (*caute et utiliter*) ulože u korist iste zaklade. Mjesto pohrane treba odobriti ordinarij, koji je izvršitelj svih nabožnih volja. Njegovo je odobrenje nužno za pomno i korisno ulaganje novca i vrijednosti pokretnih dobara u korist zaklade. Osim toga, za taj se posao, koji treba što prije (*quam primum*) obaviti, ordinarij treba posavjetovati s onima kojih se to tiče i sa svojim ekonomskim vijećem (kan. 1305).⁴⁶

2.6. *Formalnosti koje treba održavati: kann. 1306–1307*

Da bi zaklade djelotvorno funkcionirale propisane su razne formalnosti kojih je cilj ne samo da se osigura postojanje zaklade, nego i točno izvršavanje preuzetih obveza.

1. Najprije treba sastaviti *pisanu ispravu*, pa i onda kada je zaklada učinjena usmeno (kan. 1306, § 1).

2. Isprave o zakladama treba načiniti u *dva primjerka* (takozvane »zakladne isprave« – *tabulae foundationum*). Jedan primjerak isprave treba čuvati na sigurnom u arhivu kurije mjerodavnog ordinarija, a drugi u arhivu pravne osobe kojoj je namijenjena zaklada (kan. 1306, § 2).

3. Uz održavanje propisa kann. 1287, 1300–1302 (koji se odnose na obvezu polaganja računa mjesnom ordinariju, na veoma brižljivo izvršenje nabožnih volja vjernika, na pravo ordinarija da bdije nad izvršenjem nabožnih odredaba, te na pravo i obveze u slučaju »povjerenih dobara«), treba sastaviti *popis obveza* koje opterećuju nabožne zaklade i izložiti ga na vidnom mjestu da se ne bi zaboravile obveze koje treba izvršavati (kan. 1307, § 1).

4. Treba voditi i *drugu knjigu*, osim one o kojoj govori kan. 958, § 1 za misne priloge, koju će čuvati župnik ili rektor, a u koju neka se upisuju posebne obveze, njihovo izvršenje i milostinja (kan. 1307, § 2).⁴⁷

⁴⁵ Usp. L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 574.

⁴⁶ Usp. *isto*, str. 574–575.

⁴⁷ Usp. L. MISTÒ, *nav. dj.*, str. 413–414; L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 575.

3. Obveze pridodane nabožnim svrhama: kan. 1308–1310

Opće načelo »neka se volje vjernika veoma brižljivo izvršuju«, koje je jasno protumačeno u kan. 1300, treba uskladiti s veoma općenitim načelom pravičnosti te, napose, sa stanjem koje je prilično očito »dok stvari tako stoje« (*sic stantibus rebus*). Samo mudra ravnoteža između tih kriterija omogućava da se razriješe delikatni problemi povezani s utrućem (ukinuće), smanjenjima (smanjenje čina ili propisanih prinosa), ublaživanjima (ublaživanje sporednih okolnosti) i zamjenama (zamjene nekog čina ili nekih davanja nekim drugim činom ili nekim drugim davanjem) obveza povezanih s nabožnim voljama.⁴⁸

3.1. Smanjenje misnih obveza: kan. 1308, §§ 1–5

U kan. 1300 određeno je temeljno načelo moralnog i pravnog karaktera, a sastoji se u tome da se volje vjernika moraju veoma brižljivo izvršavati, prema zakonito prihvaćenim obvezama, zbog čega se ne može učiniti nikakva promjena ili smanjenje s obzirom na odnosne obveze, osim zbog *opravdanog i nužnog razloga* (*ex iusta et necessaria causa*), uz obdržavanje točno određenih formalnosti.

Misne su obveze veoma osjetljivo i važno pitanje. Zakonik posebno govori o njima i donosi sljedeće odredbe:

1. Smanjenje misnih obveza, što se smije činiti samo zbog opravdanog i nužnog razloga, pridržano je Apostolskoj Stolici (kan. 1308, § 1).

2. Niži autoriteti imaju sljedeće ovlasti:

a) *Ordinarij*, to jest dijecezanski biskupi i drugi koji stoje na čelu neke partikularne Crkve, generalni i biskupski vikari, viši poglavari redovničkih kleričkih ustanova i kleričkih družba apostolskoga života papinskoga prava (kan. 134, § 1), može smanjiti misne obveze zbog smanjenih prihoda, ako je u zakladnim ispravama to izričito određeno (kan. 1308, § 2);

b) *Dijecezanski biskup* i drugi koji su s njim izjednačeni⁴⁹ zbog smanjenja prihoda, dokle god traje uzrok, premda to nije predviđeno u ispravama o zakladama: – imaju vlast smanjiti, u skladu s misnim prilogom koji zakonito vrijedi u biskupiji, *oporučne ili bilo kako utemeljene mise*, koje su samostalne, samo ako nema nikog tko bi bio dužan i tko bi se mogao uspješno potaknuti da poveća prilog (kan. 1308, § 3). Ta se vlast može povjeriti (delegirati) drugom,⁵⁰ jer je vezana uz službu, pa je prema tome redovita. Isključuje se smanjenje takozvanih »manualnih« misa, to

⁴⁸ Usp. L. MISTÒ, *nav. dj.*, str. 414.

⁴⁹ Usp. *Communicationes*, 12 (1980.), str. 434.

⁵⁰ Usp. *isto*.

jest onih koje se slave na temelju priloga primljenog priručno ili iz ruke u ruku (*ad manum*).⁵¹

– imaju vlast smanjiti *misne obveze ili oporučne mise*, koje opterećuju crkvenu ustanovu, ali samo ako su prihodi nedovoljni da bi se prikladno postigla svrha vlastita istoj ustanovi (kan. 1308, § 4);

c) *Vrhovni voditelj* kleričke redovničke ustanove papinskoga prava ima istu vlast koja pripada dijecezanskom biskupu s obzirom na zapisne ili bilo koje zakladne mise kao i na misne obveze ili zapise koji opterećuju crkvenu ustanovu (kan. 1308, § 5). Navedeni kanon daje takvu vlast samo vrhovnom voditelju redovničke ustanove papinskoga prava. Prema tome, ta vlast ne pripada generalima društava apostolskog života, iako su i ta društava klerička i papinskoga prava.⁵²

3.2. Prenošnje misnih obveza: kan. 1309

Zakonito prihvaćene volje vjernika, među koje svakako pripadaju i misne obveze, moraju se veoma brižno izvršavati pa i s obzirom na način koji je utemeljitelj odredio (kan. 1300).

Prenošenje misnih obveza na dane, crkve ili oltare, različite od onih koji su utvrđeni u zakladama, zahtijeva *prikladan razlog (congrua de causa)*. Za prenošenje misnih obveza nužno je i dopuštenje autoriteta o kojima se govori u kan. 1308 (kan. 1309).

3.3. Ostale obveze: kan. 1310, §§ 1–3

Za smanjenje, ublaženje i zamjenu odredaba vjernika za nabožne svrhe također se traži *opravdan i nužan razlog (ex iusta et necessaria causa)*. Zakonik predviđa dvije mogućnosti:

1. Ako je utemeljitelj ordinariju izričito dao tu vlast, ordinarij može smanjiti, ublažiti i zamijeniti volje vjernika za nabožne svrhe (kan. 1310, § 1).

⁵¹ Usp. P. G. MARCUZZI, *nav. dj.*, str. 249. Prema kan. 826, §§ 1–3 Zakonika iz 1917., postojale su tri vrste misnih priloga ili misa: 1. priručne; 2. poluzakladne; 3. zakladne mise. Priručne su one koje vjernici daju kao iz ruke u ruku (*ad manum*), bilo iz vlastite pobožnosti, bilo iz dužnosti koja im je nametnuta oporukom. Poluzakladne (*ad instar manualium*) su one koje se ne mogu slaviti ondje, gdje bi se morale slaviti, ili ih ne mogu slaviti oni, koji bi morali prema odredbama zaklade, pa se po zakonu ili dopuštenju Svete Stolice šalju drugim svećenicima da ih oni odsluže. Zakladne su one koje se slave prema zakladama, što ih je crkva primila (*misae fundatae*), o čemu usp. A. CRNICA, *nav. dj.*, str. 166, br. 537.

⁵² Usp. *Communicationes*, 16 (1984.), str. 37; L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 576–577.

2. Ako je izvršenje nametnutih obveza postalo nemoguće zbog smanjenih prihoda ili nekog drugog razloga, bez ikakve upraviteljeve krivnje. U tom slučaju mjerodavan ordinarij može pravično smanjiti te obveze, premda mu takva vlast nije izričito dana, ali uz sljedeće uvijete:

a) da se prethodno posavjetuje s onima kojih se to tiče i sa svojim ekonomskim vijećem;

b) da poštuje na najbolji mogući način utemeljiteljevu volju;

c) da se ne radi o smanjenju misnih obveza, što se ravna prema propisima kan. 1308 (kan. 1310, § 2).

U svim se ostalim slučajevima treba uteći Apostolskoj Stolici (kan. 1310, § 3) i to za valjanost čina.⁵³

Zaključak

U obrađenom Naslovu IV. Knjige V. Zakonika ističu se tri temeljna pojma: nabožna volja, nabožna zaklada i nabožna svrha. Premda je riječ o različitim pojmovima, oni su ipak međusobno tijesno povezani.

Nabožna je volja svako raspolaganje vlastitim dobrima ostvareno ili pravnim činom između živih ili pravnim činom za slučaj smrti u korist neke nabožne svrhe, to jest u korist neke vlastite svrhe Crkve. Vjernici za svoga života, »između živih«, daju svoje darove, a za slučaj smrti oporukom ostavljaju svoja dobra za ostvarenje vlastitih svrha Crkve.

Nabožne se volje često ostvaruju u nabožnim zakladama, to jest u ustanovama skupnosti imovinskih stvari ili dobara koja su određena da svojim prihodima osiguraju postignuće svrha sukladnih poslanju Crkve. Riječ je o djelima pobožnosti, apostolata ili dobrotvornosti bilo duhovne bilo vremenite (kan. 114, § 2).

Nabožna se svrha poistovjećuje sa svim oblicima apostolata i duhovne i materijalne pomoći u kojima se ostvaruje kršćanska ljubav, a ne smo u slavljenju svetih misa i drugih bogoštovnih čina. Stoga možemo zaključiti da kann. 1299–1310 govore o stezi koja se odnosi na zaštitu nabožnih svrha kod kojih prevladava poštivanje volje onoga koji im, na bilo koji način, namjenjuje vlastita dobra.

⁵³ Usp. L. CHIAPPETTA, *nav. dj.*, str. 578; L. MISTÒ, *nav. dj.*, str. 415.

Summary

PIOUS WILLS IN GENERAL & PIOUS FOUNDATIONS

Title IV Pious Wills in General and Pious Foundations of Book V of Canon Law consists of 12 canons (Can. 1299-1310), that relate to pious will in general and pious foundations. Can. 1299-1302 refer to pious wills while pious foundations are referred to in Can. 1303-1307. The last three canons (Can. 1308-1310) speak about relevant authorities with regard to pious wills & pious foundations.

Pious wills & pious foundations consist of two methods of the faithful participating in realising the purpose of the Church. In order to explain these notions belief and supernatural motives are vital. As such, they exclude the purpose of pure love of man. Pious will are gifts of the faithful be they a legal act between the living or a legal act in the case of death in favour of the Church or pious purposes. The notion of a pious foundation is broad and encompasses various legal forms (pious foundations, records, acts & institutions) directed towards realising the gifts from the faithful for the purposes of the Church. Pious foundations are a form of pious wills and can be independent or dependent, in cases referring to legal basis.

Amongst the new authorities introduced by the Code, there is a broad authorities attributed to diocesan bishops and ordinaries with regard to decreasing the obligations added through pious purposes, in particular when referring to celebrating Mass.

Key words: pious will, pious purpose, pious foundation, independent pious foundation, dependent pious foundation, diocesan bishop, ordinary.